

NESVYŽIAUS RADVILŲ MAUZOLIEJUS XVI–XVIII a.

Martynas Jakulis

Radvilų giminė nuo pat XV a. vaidino labai reikšmingą vaidmenį Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, o vėliau – ir Abiejų Tautų Respublikos politiniame, kultūriniame ir religiniame gyvenime. Šios giminės atstovai užėmė aukščiausias valstybines pareigybes, iš Radvilų buvo kilusi Lenkijos karalienė ir Lietuvos didžioji kunigaikštienė Barbora. Radvilos buvo tiek aktyvūs reformatoriai, tiek uolūs katalikai. Plačios valdos, besidriekusios nuo Biržų Lietuvoje iki Olykos Ukrainoje, leido šiai didikų giminei visapusiškai reikštis ne tik politinėje arenoje, bet ir daryti didelę įtaką Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros raidai. XVI a. susiklostė kelios Radvilų linijos – Goniondzo ir Medilo, Biržų ir Dubingių, Nesvyžiaus ir Olykos, – tačiau būtent pastarosios šakos atstovai ilgainiui įgijo didžiausią įtaką¹. Šakos centru buvo Nesvyžius (dab. Baltarusijoje), istoriniuose šaltiniuose minimas nuo XV a. vidurio. Po Jono Radvilos (apie 1447–1522) mirties Nesvyžius kartu su kitomis valdomis XVI a. viduryje atiteko vienam iš žymiausių Reformacijos Lietuvoje veikėjų Mikalojui Radvilai Juodajam (1515–1565). Praėjus keliolikai metų po jo mirties, 1577 m. Nesvyžių pradėjo valdyti tuo metu jau kataliku tapęs Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis (1549–1616). Jo iniciatyva ne tik buvo sukurta Nesvyžiaus ordinacija, turėjusi apsaugoti valdų kompleksą nuo išsiskaidymo ir patekimo į svetimas rankas, bet ir prasidėjo šio miesto plėtra². Būtent Našlaitėlio laikais Nesvyžiuje iškilo italo jėzuito Džovanio Marijos Bernardonio (Giovanni Maria Bernardoni) suprojektuota Dievo Kūno bažnyčia. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ši bažnyčia buvo ne tik pirmasis barokinės architektūros pavyzdys, bet ir pirmasis konkrečios giminės mirusiesiems skirtas mauzoliejus. XVII a. pradžioje mauzoliejų savo giminei kartu su Šv. Mykolo bažnyčia ir bernardinų vienuolynu Vilniuje įsteigė Vilniaus

vaivada ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Leonas Sapiega³.

Giminės mauzoliejų steigimo mados Lietuvą pasiekė per Lenkiją, kur renesanso laikotarpiu ypač daug dėmesio buvo skiriama rezidencijoms ir su laidosena susijusiems objektams. Garsiosios Žygimantų koplyčios Vavelio katedroje pavyzdys skatino ir Lenkijos didikus rūpintis ypatingesne ir iškilmingesne amžinojo poilsio vieta, todėl iki XVII a. 3 dešimtmečio atsirado kone 100 mauzoliejų⁴. Mauzoliejai didikų giminėms būdavo svarbūs dėl kelių priežasčių. Pirma, tai buvo aukšto socialinio statuso individams prideranti palaidojimo vieta. Tiek viduramžiais, tiek ankstyvaisiais naujaisiais laikais palaidojimas po bažnyčia liudijo aukštą individo kilmę ir nuopelnus. Kartu tai leisdavo mirusiajam būti arčiau švenčiausios bažnyčios vietos, pagrindinio altoriaus, ir laukti Paskutiniojo Teismo dienos greta šventųjų relikvijų. Antra, laidojimas bažnyčioje leisdavo užtikrinti mirusiųjų atminimą. Čia už juos būdavo laikomos mišios, juos primindavo ir epitafijos, koplyčios, altoriai bei kiti bažnyčios interjero elementai. Ir Nesvyžiaus bažnyčioje matome altorius bei puošnias epitafijas, kuriomis primenama ne tik apie bažnyčios fundatorių, bet ir apie jo šeimos narius – Bolonijoje mirusį septyniolikmetį Kristupą Mikalojų ar nė dvejų metų neišgyvenusį Mikalojų. Trečia, mauzoliejai konsoliduodavo gyvus ir mirusius giminės atstovus ir stiprindavo giminės savivoką⁵.

Nesvyžiaus Radvilų mauzoliejaus reikšmę liudija šios giminės atstovų testamentai. „Prašau kunigaikščių jų mylistų ponų mano tikrų brolių, kad mano nuodėmingą kūną teiktųsi palaidoti pagal Romos katalikų Bažnyčios apeigas be jokios pasaulietiškos pompos tėvų jėzuitų bažnyčioje Nesvyžiuje, kur kunigaikščių jų mylistų

1 T. Zielińska. Radziwiłłowie herbu Trąby – dzieje rodu. Iš: Górczyński, S., Grala, J. et al. *Radziwiłłowie herbu Trąby*. Warszawa: 1996, p. 5–23.

2 T. Bernatowicz. *Miles Christianus et peregrinus: fundacje Mikołaja Radziwiłła „Sierotki” w ordynacji Nieświeskiej*. Warszawa: 1998, p. 20.

3 M. Paknys. *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*. Vilnius: 2003, p. vi, 192.

4 J. Labno. *Commemorating the Polish Renaissance Child: Funeral Monuments and their European Context*. London and New York: 2011, p. 83–84.

5 J. H. Kilde. *Sacred Power, Sacred Space: An Introduction to Christian Architecture and Worship*. Oxford: 2008, p. 80.

Nesvyžiaus Dievo Kūno bažnyčia. Atvirukas. Kaplan, [1906–1927]. Saugoma Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje.

ponų mūsų tėvų kūnai ilsisi“⁶ – taip savo valią paskutiniaisiais savo gyvenimo metais išreiškė M. K. Radvilos Našlaitėlio sūnus Albrechtas Vladislovas, miręs tais pačiais 1636 m. Šis trumpas jo testamento fragmentas ne tik atspindi barokinio pamaldumo elementus, bet ir atskleidžia kunigaikščio požiūrį į amžinojo poilsio vietas pasirinkimą. Citata liudija, kad vos prieš keletą dešimtmečių konsekruota Nesvyžiaus Dievo Kūno bažnyčia jau funkcionavo kaip įprasta Nesvyžiaus ir kitų šakų Radvilų giminės atstovų laidojimo vieta ir kad Našlaitėlio palikuonims ir vėlesnėms kartoms buvo labai svarbu atgulti amžinojo poilsio būtent šiame mauzoliejuje. Todėl visiškai suprantama, kodėl brolių pastangomis į Nesvyžių iš Bolonijos buvo parvežtas Kristupo Mikalojaus kūnas. O ir kitas „Našlaitėlio“ sūnus Aleksandras Liudvikas, taip pat pasitikdamas mirtį Bolonijoje 1654 m., paprašė palaidoti jį Nesvyžiuje kartu su tėvais⁷. Jo valia buvo įvykdyta ir gimtajame mieste Aleksandras Liudvikas galiausiai buvo palaidotas praėjus 7 mėnesiams po mirties.

Nesvyžiaus Dievo Kūno bažnyčios ir giminės mauzoliejaus svarbą parodo ir tai, kad

6 Archiwum Główne Akt Dawnych. Archiwum Radziwiłłów (toliau – AGAD. AR), dz. XI, nr. 92, 64.

7 Agad. AR, dz. XI, nr. 99, 163.

XVIII a. viduryje krinta tuometinio Nesvyžiaus ordinato Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės rūpesčiu buvo išplėsta gretimų kriptų, kuriose būdavo laidojami jėzuitai ir kolegijos studentai, sąskaita. Mykolas Kazimieras kartu su žmona Pranciška Uršule Višnioveckia atliktą darbą įamžino memorialine lenta, kurioje iškalta Publijaus Kornelijaus Tacito „Analų“ ištrauka: „Tegu šis kūrinys bus skirtas garbingų vyrų atminimui, o kadangi pastarųjų ir laidotuvės išskilmingesnės negu paprastų žmonių, tai ir šis pasakojimas apie paskutiniąsias valandas tegu neleis jų užmiršti.“⁸

Žuvelės nuopelnas buvo ne tik kriptos išplėtimas ir pertvarkymas. Kunigaikštis taip pat užsakė skulptoriui Antanui Zaluskiui iškalti antkapines lentes mauzoliejuje palaidotoms moterims ir vyrams. Jose buvo įrašytas mirusiojo (-iosios) vardas, titulai, pareigybės, gimimo ir mirties metai bei vieta, taip pat nuopelnai. Našlaitėlio žmonos Elžbietos Eufemijos Višnioveckos (1569–1596) antkapinėje lentoje įrašyta ne tik trumpa jos gyvenimo istorija, bet ir pažymėta, kad ji buvo Nesvyžiaus jėzuitų kolegijos fundatorė⁹. Kitose lentose netgi valandų tikslumu

8 P. K. Tacitas. *Analai: (nuo Dieviškojo Augusto mirties)*. Iš lotynų k. vertė D. Dilytė. Vilnius, 2005, 350.

9 „[...] fundat(rix) coll(egii) Nies(viesiensis) Soc(ietatis) Jesu [...]“.

Nesvyžiaus Dievo Kūno bažnyčios interjeras. Projekto autorius – italas architektas jėzuitas Džiovanis Marija Bernardonis. 2010 m. Martyno Ambrazo nuotrauka.

suskaičiuotas visas mirusiojo gyvenimas. Antai Mykolo Kazimiero sūnui Jonušui Tadui (1734–1750) skirtoje antkapinėje lentoje pažymima, kad jaunas kunigaikštis gyvenęs 16 metų, 8 mėnesius, 12 dienų ir 17 valandų¹⁰. Žuvelės iniciatyva sukurtos antkapinės lentos, kurių dalis laikui bėgant tapo neįskaitomos, reikšmingos ne tik kaip paminklai konkretiems mirusiesiems. Jos atspindi ir kelis šimtus metų siekiantį giminės atminimą ir savivoką: prie kiekvieno vardo įrašyti romėniški skaičiai, nurodantys, kelintas Mikalajus, Kristupas ar Jurgis buvo konkretus individas visoje plačioje giminėje.

Taigi mauzoliejus Nesvyžiuje ir Radvilų santykis su šia vieta liudija ne tik kunigaikščių požiūrį į mirtį ir palaidojimo vietos pasirinkimą, bet ir giminės savivoką.

NESVIZH RADZIWIŁŁ FAMILY CRYPT IN THE 16th–18th c.

Martynas Jakulis

The Radziwiłł family already from the 15th c., played a very important role in the political, cultural and religious life of the Grand Duchy of Lithuania, and, later, of the Republic of Two Nations. Representatives of this family occupied the highest positions of power in the government. The Radziwiłł were both active Reformers and zealous Catholics. In the 16th c., several lines of the Radziwiłł family formed – Goniądz-Meteliai Biržai-Dubingiai, and Nesvizh-Olyka. It was representatives of the latter branch that in time gained the greatest influence. The centre of this branch was Nesvizh (in modern-day Belarus), which in historical sources is mentioned from the mid-15th c.

¹⁰ „<...> vixit a[nnos] 16, menses 8, die[s] 12, horas 17“.